

dr. Kozma Ahačič, dr. Irena Krapš Vodopivec, dr. David Puc, dr. Matej Šekli

SLOVENŠČINA, *Moč jezika* 1–4

POGOSTA VPRAŠANJA

(Posodobljeno 25. 3. 2025)

JEZIKOVNE ZVRSTI

❖ Moti me novo poimenovanje socialnih zvrsti (ni jasno, izgubil se je pomen knjižnega pogovornega jezika).

Nova delitev jezikovnih zvrst je preprostejša in prilagojena realnosti. Za osnovni pouk ne uporabljamo več poimenovanj, kot so *zborni knjižni jezik, splošnopogovorni jezik, knjižni pogovorni jezik, pokrajinski pogovorni jeziki*. Poudarek se je namreč spremenil, prehajanja med zvrstnostjo je vsak dan bistveno več kot nekdanj.

Glavni vzroki za spremembe zvrstnosti:

- pojavil se je splet,
- pogovarjamo se pisno,
- ni se vzpostavil splošni pogovorni jezik za vso Slovenijo,
- knjižni jezik uporablja bistveno več ljudi kot nekdanj,
- nastaja mnogo več besedil kot nekdanj.

Nova delitev: ~~SOCIALNE~~ ZVRSTI → JEZIKOVNE ZVRSTI:

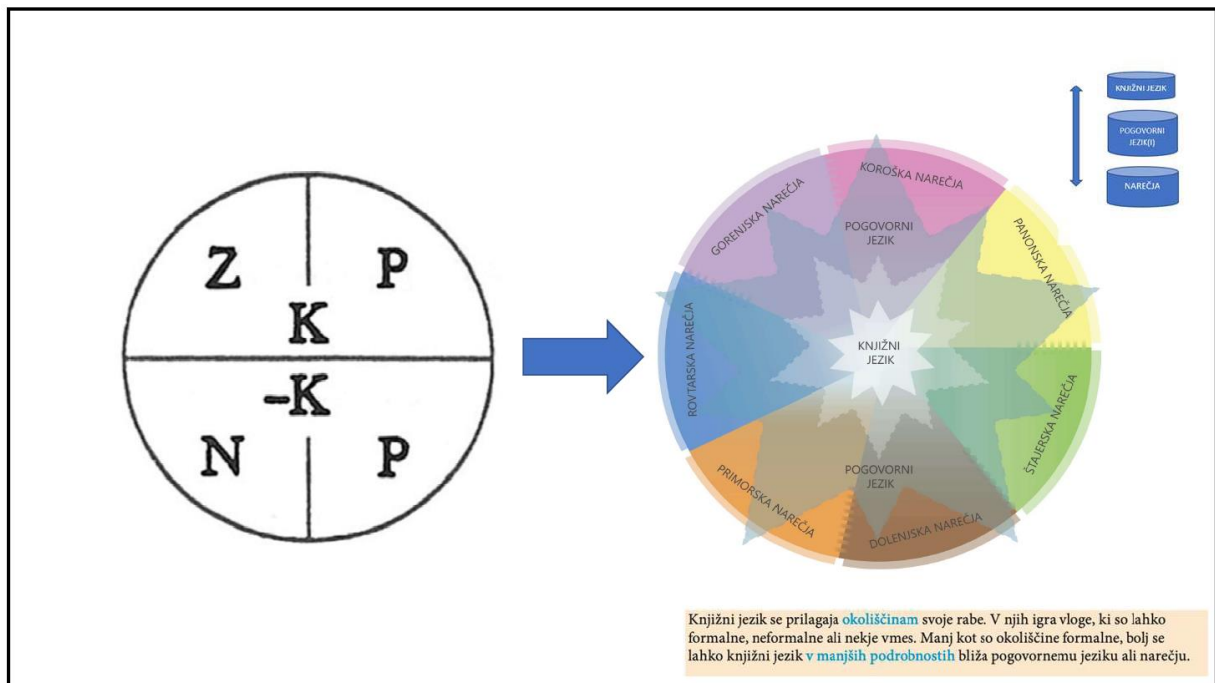
- knjižni jezik,
- pogovorni jezik,
- narečja.

Na pogovornem jeziku ali narečju lahko temeljita še dve **interesni govoric**:

- sleng (govorica mladih),
- žargon (govorica strokovnjakov iste stroke).

Poleg slenga in žargona poznamo tudi druge interesne govorce. Običajno jih poimenujemo kar s skupno besedo **argo**. Argo je posebna, drugim ljudem nerazumljiva govorica različnih, večinoma obrobnih skupin. Skoraj vsak jezik ima ali je imel kakšno obliko argoja. V znanosti poimenujejo takšne interesne govorce tudi z drugimi poimenovanji, na primer: latovščina, antijezič, psevdojezik, skrivni jezik. Je pa tega vse manj in ni več tako aktualno za učbenike, saj imamo zdaj raje šifrirana zasebna sporočila.

Jezikovne zvrsti lahko opazujemo – kot vidimo na shemi iz učbenika *Moč jezika 1, 1. del* (ponatisi od 2024 naprej) – glede na prenosnik, prostor, okoliščine (formalne, manj formalne in neformalne), področje, namen rabe in način učenja. Tukaj pa še vizualna ponazoritev spremembe v shemi (levo je Toporišičeva delitev iz leta 1976, desno je nova delitev):

ZAIMKI

- ❖ Zakaj nepotrebne poenostavitve pri zaimkih? Npr. poljubnostnega zaimka v učbeniku *Moč jezika 2* ni več, dijaki pa ga prepoznavajo. Pogrešamo več vaj za ponavljanje in utrjevanje že sprti, tudi bolj sistematično. Stavčnočlenska vloga bi morala ostati glavno merilo pri razvrščanju besed v besedne vrste. Prosim za komentar. Zakaj ni tako? Pohvale za rubriko *Utrdimo* na koncu vsakega podpoglavja.

Obravnavava zaimka je poenostavljena na osnovi nove delitve besednih vrst, oblikoslovno-pomenoslovne delitve namesto dosedanje skladske delitve. To, za nas novo delitev poznajo vse šolske slovnice po Evropi in prav tako vsi slovenski slovarji (razen dveh; SSKJ na primer uporablja samo to delitev). Pri razlikah med tema delitvama ne gre zgolj za črtanje ali dodajanje kategorij, ampak poseže na več ravni slovnice. Oblikoslovno-pomenoslovna delitev je precej lažja za razlago za vas, profesorice in profesorje, in pa seveda za dijake. (Na ravni osnovne šole se te razlike niti ne opazi.)

Najprej nam olajša obravnavo zaimka. V oblikoslovno-pomenoslovni delitvi se besedne vrste delijo na pregibne in nepregibne. Zaimek spada med pregibne besedne vrste. Zato prislovnega zaimka v tej delitvi ni. To hkrati pomeni, da ne potrebujemo tako veliko vrst zaimkov. In to posledično pomeni, da zaimek postane preprostejša snov, tudi če ga učimo na najvišji ravni.

Oblikoslovno-pomenoslovna delitev	Skladska delitev
samostalnik	samostalniška beseda:
	- samostalnik - posamostaljeni pridevnik - samostalniški zaimek
pridevnik	pridevniška beseda:
	- pridevnik - pridevniški zaimek
	- števnik
	- deležnik
zaimek	/
števnik	/
glagol	glagol
prislov	prislov prislovni zaimek
členek	členek
predlog	predlog
veznik	vezniška beseda:
	- vezniki - oziralni in vprašalni zaimki - členki
	medmet
	povedkovnik

Po Toporišičevi slovnici bi morali obravnavati v šoli 66 vrst zaimkov. V učbenikih, ki temeljijo na skladenjski delitvi besednih vrst, se je zaradi ogromnega števila vrst zaimkov uveljavila praksa, da nekaterih kategorij zaimkov preprosto ne obravnavajo, izbor teh vrst je (bil) precej poljuben. Takole je v nekaterih obstoječih učbenikih:

- učbenik *Barve jezika 2* (str. 54–55) ne obravnava naslednjih vrst: oziralni poljubnostni, mnogostni, istostni, drugostni;
- učbenik *Na pragu besedila 2* (str. 45–49, 56–57) ne obravnava naslednjih vrst: oziralni poljubnostni, celostni, mnogostni, istostni, drugostni.

Še vedno dijaki **po tem sistemu iz zgornjih učbenikov obravnavajo 32 vrst zaimkov**, a ne znajo vseh, temveč samo izbor. To za doseganje nižjih taksonomskih stopenj znanja ni sporno, za doseganje višjih stopenj pa je obvladovanje sistema kot (četudi poenostavljene) celote ključno – če del zaimkov izpustimo, je snov ves čas nedorečena, predvsem pa neprekrivna s poukom tujih jezikov – takšno znanje ni univerzalno uporabno. V novi šolski slovnici in učbenikih *Moč jezika* te težave več ni: obravnavamo osem vrst zaimov, ki so lahko samostalniški ali pridevniški.

Vrstni zaimki		Svojljni zaimki	
1. Vprašalni	katéri -a -o	1. Vprašalni	čigáv -a -o
2. Oziralni	katéri -a -o	2. Oziralni	čigár
	ki		katérega, katéve
3. Ozir. poljub.	katéri kóli	3. Ozir. poljub.	čigár kóli katérega kóli katéve kóli
4. Nedoločni	néki -a -o	4. Nedoločni	(oči) nekága
5. Poljubnostni	katéri -a -o	5. Poljubnostni	čigáv -a -o
6. Nikalni	nóbno; -éna -o	6. Nikalni	(oči) níkogár (níkogárta?)
7. Celostni	vsák -a -o	7. Celostni	(oči) vsákogár (vsákogárta?)
8. Mnogostni	mársikatéri -a	8. Mnogostni	mársičigáv -a -o
9. Istostni	isti -a -o	9. Istostni	(oči) istága
10. Drugostni	drúg -a -o	10. Drugostni	(oči) drúgága
11. Kazalni	tá, títi, óni	11. Kazalni	(oči) tága...
		12. Osebni svoj.	móš, tvoj...

Zaimenski prislovi

Zaimenskih prislovov vsake vrste je toliko razredov kot samostalniških ali pridevniških zaimkov: 1. vprašalni: kjer; 2. oziralni: kjer; 3. oziralni poljubnostni: kjer kóli; 4. nedoločni: nekje; 5. poljubnostni: (že) kje; 6. nikalni: nikjer; 7. celostni: povsod; 8. mnogostni: marsikje; 9. istostni: istotam (zastarelo); 10. drugostni: drugje; 11. kazalni: tu, tam.

Samostalniški zaimki tipa kdo — kaj

Samostalniških zaimkov tipa *kdo — kaj* je več vrst:

Vrste zaimkov	Za človeka	Za drugo
1. Vprašalni	kdó	káj
2. Oziralni	kdór	kár
3. Oziralni poljubnostni	kdór kóli	kár kóli
4. Nedoločni	nékdo	nékaj
5. Poljubnostni	kdó	káj
6. Nikalni	nihčé	nič
7. Celostni	vsákdo	vsé
8. Mnogostni	mársikdó	mársikáj

osebni (oseb.)
povratno osebni
svojljni (svoj.)
povratno svojljni
kazalni (kaz.)
vprašalni (vpraš.)
oziralni (ozir.)
nedoločni (nedol.)

JEDRO IN PRILASTEK

❖ Prosim za pojasnilo o jedru in prilastku ob količinskih izrazih, npr.: *pet otrok, liter mleka, več ljudi ...*

Nekateri **števniki** imajo lastnosti pridevnika, zato nastopajo kot **levi** prilastki (*en, dva, trije, štirje, prvi* itd.), nekateri števniki pa imajo lastnosti samostalnika, zato nastopajo kot **jedro** (npr. *pet, šest, več, veliko, nekaj* itd.). Več o tem v *Moč jezika 3, 1. del* (str. 10–12).

	Kaj nastopa kot prilastek?	Primeri	Kako se lahko vprašamo?
Levi prilastek	Pridevnik, zaimek ali (pridevniški) števnik → v spolu, sklonu in številu se ujema z jedrnim samostalnikom.	<i>redoljubni fant</i> <i>moj oče</i> <i>dva prijatelja</i>	Kateri fant? Čigav oče? Koliko prijateljev?
Desni prilastek	Samostalnik v rodilniku, dajalniku ali sklonu s predlogom → se ne ujema z jedrnim samostalnikom ali samostalniškimi števnikom.	<i>kraj dogajanja</i> <i>veliko dela</i> <i>kozarec soka</i> <i>deset mož</i> <i>pomoč beguncem</i> <i>hiša ob robu gozda</i>	Kraj/veliko/ kozarec/deset koga ali česa? Pomoč komu ali čemu?

OBLIKOSLOVNO-POMENOSLOVNA DELITEV

SKLADENJSKA DELITEV

Števnik je **besedna vrsta**, ki lahko nastopa v besedni zvezi kot pridevnik ali kot samostalnik.

Prilastke in jedro besedne zveze se določa **kot pri samostalnikih in pridevniki**.

lep avto
en avto

množica avtov
pet avtov
več avtov

liter mleka
kozarec vode

Števnik je **pridevniška beseda**.
Pridevniška vrsta je vedno prilastek.

Prilastke in jedro besedne zveze se zato določa **pomensko (interpretativno)**, v šoli se moramo posebne primere naučiti kar na pamet.

lep avto
en avto

množica avtov
pet avtov
več avtov

Zato tudi:
liter mleka
kozarec vode

___ jedro
..... prilastek

PRISLOVNO DOLOČILO : PREDMET

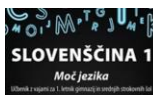
- ❖ Prisluhnila sem predstavitvi vašega učbenika in med drugim tudi, kako prepoznati prislovno določilo oz. predmet. V večini primerov mi je jasno, kdaj gre za predmet in kdaj za prislovno določilo, naletela pa sem na primer, kjer nisem povsem prepričana, in sicer gre za zvezo *v gibanju* v naslednji povedi: *Težko je spraviti motor v gibanje.*

Pravzaprav nam ne bi smelo biti nikoli povsem jasno, kdaj gre za predmet in kdaj za prislovno določilo, saj je vsaj teoretično vedno možno oboje. Za šolsko rabo je najbolje šteti oboje za pravilno, a se hkrati držati načela: če se po čem lahko vprašamo kot po prislovnem določilu, je to prislovno določilo. Zelo poenostavljeno šolsko torej lahko rečemo: Možno se je vprašati, »*Kam je težko spraviti motor?*«, zato je to prislovno določilo kraja. Za globljo določitev pa se moramo odločiti: ali »*v gibanje*« res opisuje bolj kraj ali bolj nekakšno orodje (to je seveda težko, ker smo tako ali tako na ravni metaforike, ki ni nekaj objektivnega)? Če opisuje bolj kraj, potem bo to prislovno določilo kraja, če opisuje bolj nekakšno metaforično orodje, potem je to predmet. Lahko se nam seveda zgolj **zdi**, kaj bo ustrežnejša rešitev, a ta rešitev hkrati opiše naš odnos do tega stavka. Znanstvena teorija lahko takšne dvome sistematizira in določi kopico pogojev za eno ali drugo možnost. Pa še v tem primeru je absolutna rešitev absolutna samo znotraj takšne teorije in vedno vezana na besedilo v celoti in na naše zunajbesedilno doživljanje sveta.

VAJE V UČBENIKU

- ❖ **Zakaj ni večje količine vaj? Pogrešamo več vaj za ponavljanje in utrjevanje že sproti, tudi bolj sistematično.**

Vaj je veliko, samo morda smo premalo opozarjali nanje. V i-različici je na voljo veliko dodatnih vaj, za 3. in 4. letnik tudi v obliki pdf za natis.

SKLANJATVE

- ❖ **Precej težav imam z razvrščanjem samostalnikov v sklanjatve, npr. samostalniki nekdanje 3. moške in 3. ženske sklanjatve, ter v besedne vrste, npr. nekdanji prislovni zaimki (kdaj) ali nedoločni števniki.**

Samostalniki nekdanje 3. moške in 3. ženske sklanjatve so nesklonljivi samostalniki, zato nimajo sklanjatve. Lahko rečemo tudi, da se sklanjajo z ničto končnico, ni pa nujno tega poudarjati, saj tudi pri drugih jezikih govorijo o nesklonljivih samostalnikih.

POSAMOSTALJENI PRIDEVNIKI

- ❖ **Ali posamostaljene pridevnike uvrščamo med samostalnike ali med pridevnike (*Visoko, dežurni*)?**

Posamostaljeni pridevnik je pridevnik, ki je postal samostalnik, zato se ga seveda uvršča med samostalnike. Sklanja pa se po pridevniški sklanjatvi, saj je izvorno pridevnik. Zelo nazorno poleg učbenika o tem v *Slovnici na kvadrat (Prehodi med besednimi vrstami)*.

ZAIMEK *nobeden/noben*

- ❖ **Kako določimo pridevniški zaimek, ki se vede kot samostalnik (npr. *nobeden*)?**

Nobeden in *noben* sta nedoločna zaimka, prvi je samostalniški, drugi pridevniški. Vedno sta zaimka in eden je vedno samostalniški, drugi vedno pridevniški. Več o tem v *Slovnici na kvadrat*, paragraf 83.

ETIMOLOGIJA

- ❖ **Naloge v razčlembi, npr. *Moč jezika 2*, 1. del, str. 132, 6. naloga, ne ustrezajo temu, kar naj bi dijaki znali (etimologije v 2. letniku še niso obravnavali).**

Namerno sprašujemo po tem, česar se dijaki še niso nujno učili. To je osnova sodobne bralne pismenosti, ki jo preverja tudi PISA. Dijaki se morajo znati in vsi podatki so jim na voljo.

VEČBESEDNI VEZNIKI

- ❖ **Zakaj večbesednega veznika *ne samo – ampak tudi* ne moremo v celoti uvrstiti med veznike?**

Zato ker je veznik besedna vrsta. To pomeni, da je veznik lahko **samo ena beseda**. S terminom »večbesedni veznik«, »dvodelni veznik« pa so označevali besedne zveze za pravopisno rabo na podlagi teorije, ki ni bila nikoli mišljena za šole. *Ne samo – ampak tudi* je torej zveza štirih besed, ki povezujejo dva stavka (lahko igrajo vlogo veznika), sestavljena pa je iz členka, členka, veznika in členka. Dva stavka lahko povezuje tudi zaimek (*Vprašal ga je, kaj dela*) ali prislov (*Vprašal ga je, kako se počuti*). V nadaljevanju je razlaga iz znanstvenega članka za učitelje, objavljenega v reviji [Jezik in slovstvo](#), (2024, št. 3):

Po skladijski delitvi besednih vrst spadajo v vezniško besedo veznik, členek, vprašalni in oziralni zaimek ter vse vezniške besedne zveze (prim. Toporišič 1992: 352–352, Žagar 2001 [1985]: 309–314). To je na osnovnošolski in srednješolski ravni lahko za razumevanje zelo kompleksno, saj se križa s snovjo o prislovnih zaimkih in členkih ter uvaja nejasnost, kaj je veznik kot besedna vrsta in kaj veznik (vezniška beseda) kot pojav prehoda med besednimi vrstami. Kar je na znanstveni ravni izredno priročna rešitev, se izkaže za šolsko rabo kot zaplet (prim. rešitev v Žagar 2001 [1985]: 309–310 na podlagi Toporišiča 1976: 362–383). Ker je snov zapletena, se je začelo govoriti zgolj o vezniku (ne vezniški besedi), a hkrati tudi o enodelnih in dvodelnih »veznikih« ter večbesednih »veznikih«, pri čemer se je

povsem pomešalo pojem besedne vrste in besedne zveze. To je izhajalo iz termina »večbesedni enodelni vezniki« v Toporišičevi slovnici (2000: 427, 428, 431–433) znotraj poglavja »vezniška beseda«, ki vsebuje »veznike, oziralne in vprašalne zaimke ter členke«. V SP 2003 (paragraf 1135) je definiran večbesedni veznik kot »veznik iz več besed«, kar kaže na to, da termin ne kaže več na besednovrstnost.

Vse to na šolski ravni prinaša kar nekaj nejasnosti. Veznik je za šolsko rabo lahko ena beseda – ali tudi več besed: toda, kako jim določiti besedno vrsto? Je »ne samo – ampak tudi« po besedni vrsti veznik ali kombinacija členkov in veznika?

Učbeniki so se s tem spopadali takole:

»Besede, ki povezujejo stavke in izražajo razna logična razmerja med njimi (npr. vzrok, posledico, pogoj), so vezniki (npr. *ker, zato, če*). /.../ Vezniki, ki povezujejo stavke, so enobesedni (npr. *ker*) ali večbesedni (npr. *medtem ko*). Znotraj veznikov ne pišemo vejice. Če stojijo sredi povedi, pred njimi pišemo vejico« (SZV+učb 8: 61–62).

»Vezniki so besede, s katerimi povezujemo: besede, besedne zveze, stavke. /.../ Vezniki so lahko enobesedni (npr. *da, če, ker, saj, kot, ko*) ali večbesedni (npr. *medtem ko, potem ko, kljub temu da*). Med posameznimi besedami večbesednega veznika ne pišemo vejice« (SVO-učb 8: 96–97).

»Po obliki so vezniki lahko sestavljeni iz ene besede (*in, ter, toda, a*) ali več besed (*medtem ko, in sicer, češ da, kljub temu da*) – torej ločimo enobesedne oz. večbesedne veznike. Glede na to, ali stojijo v enem delu povedi ali v obeh, jih delimo na enodelne (npr. *in, ter, toda, a; medtem ko, in sicer, češ da, kljub temu da*) in dvodelne (npr. *ali – ali, ne samo – ampak tudi: Ali vam učitelj ne izroči pošte ali pa se kje izgubi.*)« (ZBDB 2: 130).

»Vezniki (konjunkcije) so nepolnopomenska in nepregibna besedna vrsta. Poimenujejo: enakovredna oz. priredna razmerja med besedami, besednimi zvezami in stavki /.../, neenakovredna oz. podredna razmerja med stavki. /.../ Glede na to, ali so vezniki sestavljeni iz ene ali več besed, ločimo enobesedne in večbesedne veznike (npr. *če, ker, zato;*

brž ko, kot da, s tem da, medtem ko). Med večbesednimi vezniki vejice praviloma ne pišemo (npr. *Lenaril je, namesto da bi se učil. – Vlak je odpeljal, medtem ko sem kupovala vstopnico*). Veznik se lahko v povedi pojavi na enem mestu ali na več mestih; ločimo torej enodelne in večdelne veznike. Večdelni vezniki so npr. *bodisi – bodisi, niti – niti, ali – ali, ne samo – ampak tudi, ne le – temveč tudi*. V primerih, ko je drugi del veznika dobesedna ponovitev prvega, vejice ne pišemo (npr. *Niti ne poje niti ne pleše.*), sicer pa jo pred drugim delom večdelnega veznika pišemo (npr. *Ni samo lep, ampak je tudi pameten.*)« (BJ-učb 2: 86–87).

NPB+učb 2 (in tudi prvotni NPB) se temu problemu izogne in te snovi pri vezniku ne obravnava (str. 44–45), vseeno pa kasneje pri pravopisu ta termin uporablja, ne da bi bil uveden (npr. NPB-učb 3: 99).

Po oblikoslovno-pomenoslovni delitvi besednih vrst označuje besedna vrsta veznik zgolj veznik v ožjem pomenu besede, ki ni vezan na skladijsko vlogo. Odvisne stavke tako lahko uvajajo: vezniki, oziralni zaimki in vprašalnice (= različni zaimki in prislovi). Vlogo povezovanja nadrednega in podrednega stavka lahko igra več besed različnih besednih vrst. To omogoča vsaj v srednji šoli tudi jasnejšo uvedbo »večbesednih veznikov« kot pravopisne oznake, ki ni vezana na besednovrstnost (MJ 2: 62): »Veznik kot besedna vrsta je lahko samo ena beseda. Poleg pravih veznikov, torej besed, ki sodijo v besedno vrsto veznikov, lahko v vlogi veznika oz. kot vezniške besede v povedi nastopajo tudi besede, ki besednovrstno niso vezniki, npr. vprašalnice (zaimki: npr. *kdo, kaj, kateri*; prislovi: npr. *kje, kdaj, kako*), členki (vprašalni *ali; tudi, le*), oziralni zaimki (npr. *ki, kakršen*) itd. Te nastopajo samostojno (npr. *ki* v prilastkovem odvisniku) ali kot del večbesedne zveze (npr. *ne le – ampak tudi*).«